

Ölüm Sigortasından Bağlanan Aylıkların Kız Çocuklarının İşgücü Katılımına ve İstihdamlarına Etkisi

Prof. Dr. Yusuf ALPER

Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
yalper@uludag.edu.tr

Arş. Gör. Serhat ÖZGÖKÇELER

Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
sozgokceler@gmail.com

Arş. Gör. Gözde SÜMER

Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
gzdsumer@gmail.com

Özet

İşgücü 2014 yılı Aralık döneminde TÜİK verilerine göre Türkiye genelinde % 50,2 olan işgücüne katılım oranının -28 milyon 787 bin kişi- erkeklerde % 70,8; kadınlarda ise % 30 olması, oran düşüklüğünün önemli bir sebebinin kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğünden kaynaklandığını göstermektedir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğünü açıklayan sebeplerin başında kırdan kente göç sürecinde; kırsal kesimde yardımcı aile üyesi olarak aktif olarak çalışma yaşamına katılan kadının kente göç ile birlikte çalışma hayatından çekilmesidir. İktisadi zorluklar sebebiyle çalışmak durumunda kalan kadınların ise; özellikle ev hizmetlerinde veya merdiven-altı sektör olarak adlandırılan kayıt-dışı işlerde çalışmalarıdır. Sıklıkla bu sebeplere geleneksel kadına yönelik ailevi sorumluluklarda dolayısıyla kadının çalışmaması da eklenir. Bu çalışma yukarıda belirtilen faktörlere ilâveten Türk sosyal sigorta sisteminin sosyal güvence sağlamada kadına yönelik düzenlemelerinin de kadınların işgücüne katılımı, istihdamları ve çalışma yaşamı kalitelerine etki ettiği iddiası ile hazırlanmıştır. Nitekim sigortalıların ölümü hâlinde kız çocuklarına yaşlarına bağlı olmaksızın aylık bağlanması ve ancak evlendikleri veya sigortalı sayılmalarını gerektiren bir işte çalışmaya başladıkları zaman aylığın kesilmesi, kız çocuklarının çalışma hayatına girme kararlarını etkilemekte ve hatta çalışanların işten ayrılmalarına yol açmakta; işgücüne katılma ve işe girme konusunda isteksiz davranmaları sonucunu doğurmaktadır.

Bu çalışmada ölüm sigortası aylıklarının kız çocuklarının çalışma eğilimleri ve çalışma yaşamı kalitesine etkisini tespit etmek için SGK ölüm sigortası istatistik verilerinin yanı sıra, Bursa ilinde SGK verileri kullanılarak kız çocuğu olarak aylık alanlardan özellikle ileri yaştaki kadınlarla yapılan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilen veriler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm Aylığı, Kadınların İşgücüne Katılımı, Kız Çocukları ve Sosyal Güvenlik, Yaşam Kalitesi, Çalışma Yaşamı Kalitesi.

The Effects of Survivors Insurance Payments on Daughters' Labour Force Participations and Employments

Abstract

According to the Turkish Statistical Institute [TURKSTAT], Labour force participation rate [LFPR] realized as 50.2% -with 28 million 787 thousand persons- in the period of December 2014 in Turkey. LFPR realized as 70.8% for male and 30% for female. One of the most important reasons for this low rate is low rate of women's labour force participation. In Turkey, the basic reason of women's labour force participation low rate is to withdraw from working life in consequence of rural-urban migration. Women who have financial problems have to work as domestic workers and/or informal workers in black economy. In addition to this woman who has familial responsibilities -as a traditional role- acts in a certain manner like reluctance to work. This study points that woman oriented regulations in Turkish social security system have effects on women's labour force participation, employments and their quality of working life. Indeed, a payment regardless of the age of the daughters in case of death of the insured parents, and suspension of this payment only when they married or when they start to work which necessitate them to be classified as insured affects the daughters' decision to enter into working life, and even leads them to quit their job to behave reluctant in participate into labour force and find a job.

In this study, in order to determine the impact of survivors' insurance on daughters' tendency to work and on their quality of working life, in addition to SSI statistical data on survivors' insurance, the data which obtained utilizing in-depth face to face interview with ones who receive payment as daughter, especially older ones, by using SSI data of Bursa province, was used.

Keywords: Survivors Insurance Payment, Women's Labour Force Participation, Daughters and Social Security, Quality of Life, Quality of Working Life.

GİRİŞ

Türkiye nüfusunun %49,8'ini oluşturan kadınların (TÜİK, 2015), işgücüne katılma oranı, son yıllarda sağlanan önemli gelişmeye rağmen sadece % 30,8'dir. Bu oran Türkiye genelinde % 50,8; erkeklerde ise % 71,5 dir (TÜİK, 2013). Bununla birlikte, işgücü 2014 yılı Aralık döneminde 28 milyon 787 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise; %50,2 olarak gerçekleşmiş; işgücüne katılma oranı erkeklerde %70,8; kadınlardaysa %30 olmuştur (TÜİK, 2015). Söz konusu veriler, Türkiye'de işgücüne katılma oranının yükselmesinin ancak *kadınların iş gücüne katılma oranının yükselmesi* ile mümkün olabileceğini göstermektedir. 15 yaş ve üzerindeki nüfusun istihdam oranı genel olarak % 45,9 iken, bu oran erkeklerde % 65,2; kadınlarda ise sadece % 27,1'dir (TÜİK, 2013).

Türkiye'de kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarının düşüklüğü, şehirleşme, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve kadınların geleneksel ev işleri ve çocuk bakımı görevlerini üstlenmesi gibi bilinen faktörler dışında başka sebeplere de bağlıdır. Bu tespitten hareketle kadınların işgücüne katılımı ve istihdamını artırmaya yönelik olarak bilinen yöntemler kullanılmakta, bir yandan kadınların işgücüne katılımını engelleyen yasal ve kurumsal

eşitsizlikler ortadan kaldırılırken diğer yandan kadın istihdamını teşvik etmeye yönelik tedbirler alınmaktadır.

Öte yandan, Türk sosyal güvenlik sistemi kadına yönelik pozitif ayrımcılığın ötesine geçen uygulamaları ile kadınların işgücüne katılımını ve istihdamını *engellenen* bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal sigorta rejiminin ölüm sigortası ile meydana getirdiği bu duruma son yıllarda “aile merkezli” ve “kadın odaklı” sosyal yardım ve hizmet uygulamaları da dâhil olmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin ters yönlü etkileri dikkate alınmadan kadınların işgücüne katılımı ve özellikle kayıtlı istihdamını artırmaya yönelik politikalar beklenen olumlu etkiyi oluşturmayacaktır. Bu çalışmada, sosyal güvenlik sistemi içinde sosyal sigortaların ve özellikle ölüm sigortasının işleyişinin kadınların işgücüne katılımı ve istihdamına yönelik etkileri ele alınacaktır.

1.Dünyada Kadınların İşgücüne Katılımında Genel Durum

Küreselleşme süreci ile birlikte ekonomik yapıdaki değişim, istihdamdaki değişimi de buna bağlı olarak meydana getirmiştir. Bu süreçte yaşanan değişimler sanayi sektöründeki istihdamın gerilemesi, hizmetler sektöründeki istihdamın ise artması yönünde biçimlenmiştir (Temiz, 2004: 110). Neo-liberal ekonomi politikaları çerçevesinde uygulanan esnek ve post-Fordist üretim sistemleri geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik olarak gelişmesi için krizden kurtulmanın tek yolu olarak görülmüştür. Bunların sonucunda ise, kendi hesabına çalışma artmış, enformel sektör genişlemiş ve geçici çalışma şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu durumların etkisi ile esnek ve ucuz işgücü olarak görülen kadınların işgücüne katılımı artmıştır. Kadınların sayısındaki bu artış “*istihdamın feminizasyonu*” olarak adlandırılmaktadır (Moghadam, 1999: 370-1).

1985'lere gelindiğinde, sanayileşmiş ülkelerde ekonomik olarak aktif olan kadın sayısı artarken aynı zamanda bu kadınlar tarım dışı sektörlerde çalışmaktadırlar. 1985 yılında geliştirmekte olan ülkelerde aktif kadın nüfus %49 olurken, sanayileşmiş ülkelerde bu oran %47'den %58'e yükselmiştir. Bu aktif kadın nüfusun %87'si ise tarım-dışındaki sektörlerde yer almaktadır (Koray, 2003: 23). 1990'lı yıllardan beri hizmetler sektörü kadın istihdamındaki pay büyüktür Latin Amerika'da ekonomik olarak aktif kadının %71'i, Asya ve Pasifik'te %40'ı, Afrika'da %20'si, diğer gelişmiş bölgelerde %62'si hizmetler sektöründe yer almaktadır (Tokol, 1999: 21).

2012 yılı itibariyle dünyada kadınların işgücüne katılım oranları; dünyada %50,3, Gelişmiş ülkeler ve AB'de %52,9, Doğu Asya'da % 63,3, Güney doğu Asya ve Pasifik'te %59,2, Güney Asya'da %30,5, Latin Amerika ve Karayipler'de %53,6, Ortadoğu'da %18,9, Kuzey Afrika'da %24 ve Sahra-altı Afrika'da %65,1'dir (ILO, 2014: 94).

OECD ülkelerine kadınların işgücüne katılım oranı Tablo 1'den görüldüğü üzere, 2000 yılında %59,1 iken, 2013 yılında %62,6'dır. Kadınların işgücüne katılımında artış olmasıyla birlikte halen erkeklerin işgücüne katılım oranı ile arasındaki fark devam etmektedir. OECD ülkelerinin genelinde erkeklerin işgücüne katılım oranı 2000 yılında %80,8 iken 2013'te bu oran %79,7'dir.

2.Yaşam Kalitesinin Bir Tamamlayıcı Unsuru Olarak Çalışma Yaşamı Kalitesi

2.1.Çalışma Yaşamı Kalitesi ve Kadınlar

	Erkek (15-64)				Kadın (15-64)			
	2000	2007	2012	2013	2000	2007	2012	2013
Almanya	78,9	81,8	82,4	82,4	63,3	69,4	71,7	72,4
Avustralya	82,3	81,7	81,4	81,2	65,3	69,4	70,4	70,5
Belçika	73,8	73,6	72,5	72,7	56,6	60,4	61,3	62,3
Danimarka	84,0	83,7	81,4	80,6	75,9	76,4	75,8	75,6
Fransa	75,3	74,7	75,3	75,5	62,5	65,2	66,6	67,0
Hollanda	83,2	83,8	84,2	84,7	65,2	70,4	74,3	74,6
İngiltere	84,1	83,3	83,2	83,1	68,9	69,8	71,0	71,7
İspanya	80,4	82,6	81,2	80,9	52,9	62,8	69,3	69,7
İsveç	81,5	81,4	82,6	83,3	76,4	76,8	77,9	78,8
İtalya	74,3	74,4	75,0	74,5	46,3	50,7	54,2	54,4
Japonya	85,2	85,2	84,3	84,6	59,6	61,9	63,4	65,0
Lüksemburg	76,4	75,0	75,9	76,3	51,7	58,9	62,8	63,2
Portekiz	78,9	79,2	77,3	76,5	63,8	68,7	69,7	69,8
Türkiye	76,9	74,4	75,8	76,3	28,0	25,7	32,3	33,7
OECD- Toplam	80,8	80,3	79,7	79,7	59,1	60,9	62,3	62,6

Tablo 1: Çeşitli OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılma oranı (%)

Göreceli ve öznel bir kavram olan *yaşam kalitesi* (quality of life), “insanların birey ve topluluk olarak özlemediklerini gerçekleştirebilmeleri” olarak tanımlanabilmektedir (Argüden, 2000). Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ] söz konusu kavramı, “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak değerlendirmektedir. Bir başka ifadeyle yaşam kalitesi, kişinin içinde yaşadığı sosyo-kültürel ortamda kendi sağlığını öznel olarak algılayışına vurgu yapan bir kavramdır (Fırat, 2005).

Kavramın tanımlanmasındaki *güçlüğe* işaret eden Sapançalı’ya (2009: 12) göre yaşam kalitesi, modern yaşamın gelişimi ve toplumların çağdaşlaşmasıyla beraber gündeme gelen/gelişen bir kavram olmakla birlikte; birey ve toplumların gelir ve maddî kaynaklarından çok, birey ve toplumların ihtiyaçlarının tatmini ve yaşam tarzı üzerine odaklanan bir yapıya sahiptir. Bu açıdan yaşam kalitesinin yapısı *dinamiktir*. Dolayısıyla bireylerin / toplumların yaşam kalitesinin ölçülmesi çok boyutlu etkenler kümesiyle yakın bir ilişki içerisindedir.

Fırat’a (2005) göre yaşam kalitesi dört ana alanda (boyutta) ortaya çıkmaktadır. Bunlar: Kişisel içsel alan (değerler, inançlar, arzular, kişisel hedefler, sorunlarla başa çıkma vb.); kişisel sosyal alan (aile yapısı, gelir durumu, iş durumu, toplumun tanıdığı olanaklar vb.); dışsal doğal çevre alanı (hava ve su kalitesi, çevresel hijyen vb.) ve dışsal toplumsal çevre alanı (kültürel, sosyal ve dinî kurumlar, toplumsal olanaklar, okul, sağlık

hizmetleri, güvenlik, ulaşım, alışveriş vb.). Yaşam kalitesinin coğrafi düzeylerine bakıldığında ise; sırasıyla evde, toplumda, bölgesel, ulusal, uluslararası ve küresel düzlemlerde karşımıza çıktığı görülmektedir.

The Economist Intelligence Unit tarafından hazırlanan ve 2013 yılını kapsayan “Yaşam Kalitesi Endeksi”nde, ülkelerdeki bireylerin yaşamlarını etkileyebilecek çeşitli faktörler toplam dokuz maddede ele alınmıştır. Bunlar (Wikipedia, 2015):

- **Sağlık:** Ortalama yaşam süresi
- **Aile hayatı:** Boşanma oranları
- **Sosyal yaşam**
- **İktisadî durum:** Kişi başına düşen GSMH göz önüne alınmıştır.
- **Siyasî düzen ve güvenlik**
- **İklim ve coğrafya**
- **İş güvenliği:** İşsizlik oranları
- **Siyasî özgürlükler**
- **Cinsiyet eşitliği**

Anılan Endeks’te toplam 10 puan üzerinden 8,22 puanla -80 ülke arasında-İsviçre ilk sırada; Türkiye ise 51. sırada (5,95) yer almıştır. Ayrıca *Numbeo* adlı veri tabanı da Dünya Yaşam Endeksi’ni tespit etmede kullanılmak üzere altı faktör belirlemiştir (Numbeo, 2015a):

- **Yaşam maliyeti ve satın alma gücü**
- **Mesken edinme gücü**
- **Kirlilik (hava, su vb.)**
- **Suç oranları**
- **Sağlık sistemi kalitesi**
- **Trafik yoğunluğu**

Numbeo’nun (2015b) yayımladığı “2015 Yaşam Kalitesi Endeksi”ne göre, toplam 86 ülke arasında yine İsviçre (222,94 puan) ilk sırada yer almış; bunu Almanya (195,94) ve İsveç (193,86) takip etmiştir. Türkiye ise; 50. sırada (82,55) kendine yer bulmuştur. Aynı veri tabanının “Kentlerin Yaşam Kalitesi Endeksi”ne bakıldığında ilk sıraları Kanberra (Avustralya – 253,42); Ottava (Kanada – 247,15) ve Zürih (İsviçre – 240,10) paylaşmıştır. Toplam 85 kentin yer aldığı ve Türkiye’den 3 kentin kendisine yer bulduğu bu Endeks’te Bursa 16. sırada (177,26); Ankara 50. sırada (107,50) ve İstanbul da 59. sırada (75,71) yer almıştır (Numbeo, 2015c).

Bir süreci ifade eden yaşam kalitesinin birçok unsuru bulunmaktadır. Söz gelimi, gelir ve maddî refah; sağlığın korunması ve bakımı; beşerî sermaye birikimi ve eğitim; sosyal güvence ve güvenlik; beşerî ilişkiler; barınma ve konut; sürdürülebilir çevre; uygun istihdam ve çalışma yaşamı ile özgürlük ve demokrasi öne çıkan unsurlar olarak ifade edilebilir. Konumuza bakan yönü açısından düşünüldüğünde, özellikle kadınların *sosyal güvence/güvenlik* ile *uygun istihdam/çalışma yaşamı kalitesinin* oldukça önemli başlıklar olduğu görülmektedir.

Sadece kadınlar için değil; tüm bireyler için yaşamın bütünlük teşkil etmesi; çalışma ve yaşama koşullarının, dolayısıyla çalışma ve yaşam kalitesinin birbirinden ayrı düşünülmesini olanaksız kılmaktadır. Bunun nedeni ise;

çalışma ve yaşama koşulları arasında çok yönlü, sıkı bir etkileşimin bulunmasıdır (Schulze, 1998: 529). Bu nedenle çalışma yaşamı kalitesi, yaşam kalitesinin sağlanması bakımından önemlidir.

Sosyal güvence/güvenlik içinde yer alan *sosyo-ekonomik güvence* konusu, kadınlara iki açıdan bakılmaktadır. Bunlar: *İş güvencesi* ve *gelir güvencesi*dir. Bilindiği gibi, sosyo-ekonomik açıdan güvencenin temel kaynağını iş güvencesi oluşturmaktadır. İş güvencesi, bireylerin özellikle kadınların, yaşam kalitesini pek çok yönden etkilemektedir. Örneğin iş güvencesi, iş ve yaşam tatmini ile kadınların ruhsal sağlığını etkilerken; gelir ve buna bağlı olarak yaşam koşulları ile de kadınların fiziksel sağlık durumları üzerinde belirleyici olabilmektedir (Çakır, 2007: 123-9). Bu bakımdan, kadınların iş güvencesizliğinin yaşam tatmini ile ters yönlü bir ilişkisinin olduğu söylenebilir (Sapancalı, 2009: 135). Bunun yanında, gelirin düzenli ve yeterli olması şeklinde tanımlanan gelir güvencesi (Çakır, 2007: 135) de kadınların yaşam kalitesi üzerinde büyük rol oynamaktadır. Söz gelimi, kadının gelirinin yeterli ve düzenli olmaması hâlinde, talep ettiği ve beklediği yaşam standardına ulaşması mümkün olmayacağı gibi; kadının yaşamını aksi yönde etkileyebilecek büyük bir yoksulluk/yoksunluk süreci de yaşanabilecektir. Bu bakımdan genelde bireyler özelde kadınlar için gelir güvencesi, hem iktisadî hem de toplumsal açıdan büyük önem taşır.

Kadınların yaşam kalitesini birebir etkileyen bir diğer unsur ise; kendilerinin emek piyasası içindeki konumu ve çalışma koşullarıdır. *İşin insancillaştırılması* şeklinde betimlenen çalışma yaşamı kalitesi, Özkalp ve Kirel'e (2001: 553) göre, bir işin insanların güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmek için gereksinimlerini karşılamaları; çalışanların çalıştıkları örgütlere katkı sağladıkları duygusunu edinmeleri; yeteneklerinin farkına varmaları ve yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanıyan ortamın sağlanması anlamına gelmektedir. Yukarıdaki ifade özellikle kadınlar bağlamında ele alındığında, yetişkin bir kadının çalışıp çalışmaması ve çalışma şekli ile çalışma koşulları, sadece iş sürecini değil; aynı zamanda toplumsal düzeyde yaşam koşulları ve refahı ile yaşam memnuniyeti üzerinde de belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple, kadınların istihdam edilebilirliği, düzeyi ve şekli ile çalışma koşullarının özelliği, yaşam kalitesi analizlerinin önemli bir yanını meydana getirmektedir.

İstihdam kalitesinin kadınların iyiliği ve mutluluğu ile toplumun genel refahı ve yaşam düzeyiyle yakın bir ilişkisi olduğu açıktır. Ayrıca istihdam düzeyi ve şekli açısından bakıldığında *çalışmanın*, kadınların toplumdaki statüsünü, tanınmasını ve özgüvenini belirleyen başat bir kavram olduğu görülmektedir. Kaldı ki; kadınların temel gereksinimlerinin karşılanmasından, sosyal içerilmelerine; yoksulluğa maruz kalmamalarından beceri ve özgüven kazanımlarına ve akıl-beden sağlıklarının korunmasına değin çalışmanın birçok katkısı söz konusudur. Özellikle kadınların işsizlik evresinde yaşamış olduğu stres ve sıkıntıların ileriki dönemlere yansıyan ve kalıcılık gösteren kimi sağlık problemlerine yol açtığı da görülmektedir (Kurt, 2006: 360-5). Bu bakımdan kadınların çalışma yaşamı kalitesinin, kadın çalışanın yalnızca bedensel değil; aynı zamanda zihni, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini gözetilen çalışma koşullarını da içermesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3.Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Kız Çocuklarının Sosyal Güvenliği

Sanayi toplumu sosyal güvenlik sistemlerinin temel kurumunu oluşturan sosyal sigortalar kadınların sosyal güvenlik garantisini kadının statüsüne bağlı olarak değişik şekilde çözmeye çalışmıştır. Sosyal sigorta sistemi bakımından kadın üç (3) değişik statü ve durumda sosyal güvenlik sisteminin öznesi olmakta; sosyal güvenceleri de bu statüye göre değişmektedir. Türk sosyal sigorta hukuku da kadınların sosyal güvenliğini bu 3 statü için birbiri ile ilgili ancak farklı şekillerde çözmüştür. Statülerine kadınların sosyal sigorta hukukumuz içinde sosyal güvenlik hakları ile ilgili düzenlemeler aşağıda özetlenmiştir:

1) Sigortalı çalışan erkeğin, aralarında resmi evlilik bağı olan ve çalışmayan, ev kadını eşi: Bu durumda olan kadınlar eşleri yaşarken kocaları üzerinde sağlık güvencesine, kocaları öldüğü zaman da hak sahibi dul eş olarak ölen eşleri üzerinden ölüm aylığı bağlanarak sosyal güvenceye kavuşurlar. Bu durumda temel problem, kadının sosyal güvenliğinin erkek yaşarken evlilik bağının sürmesine bağlı olmasıdır. Nitekim boşanma, kadının kocasına bağlı olarak kazandığı ve kazanacağı bütün sosyal güvencelerini ortadan kaldırır. Bu uygulamanın en önemli sakıncasını bir örnekle açıklamak gerekirse, erkek sigortalının 24 yıl evli olduğu eşinden boşanması ve yeniden evlenmesi ve kısa bir süre sonra ölmesi halinde, ölüme bağlı olarak ortaya çıkan bütün sosyal güvenlik hakları ikinci eşine geçer, 24 yıl evli olduğu ilk eşinin herhangi bir güvencesi olmaz. Sigortalının ölümü halinde bağlanan dul eş aylığı kadının evlenmesi ile sona erer. Evlenme ile kesilen aylık boşanma halinde yeniden bağlanır. Türk sosyal sigorta hukukunda kadının çalışması ve kendi sosyal güvencesinin olması hak sahibi olmasını ve dul eş olarak aylık almasını etkilemediği için çalışma tercihini etkilemez. Ancak, kadınlar dul eş aylığının kesilmemesi için evlenmekten vazgeçebilir. Bir başka önemli beklenti de kadının ölen eşinden hak sahibi olarak aylık almasının kadınları işgücüne katılmaktan ve çalışmaktan alıkoyabileceğidir.

2) Kendi çalışmasına bağlı sosyal güvenlik garantisi olan kadın: Çalışan, geliri olan ve prim ödeyen kadın, sosyal sigorta sisteminde kendi çalışmasına bağlı olarak sosyal güvenlik garantisine sahiptir. Sosyal sigorta sisteminin belirlediği şartlar gerçekleşince kendi sigortalılığı üzerinden çalışırken sağlık sigortasına, yaşı geldiği zaman da emekli aylığı bağlanmasına hak kazanır. Evli olup olmaması veya boşanması kendi çalışmasına bağlı olarak kazandığı sosyal güvenceyi ortadan kaldırmaz. Kadınlar için en garantili ve sürekli sosyal güvenlik garantisi sağlama yöntemidir.

3) Kız çocukları: Türk sosyal sigorta sisteminin, bağımlı statüde kadına yönelik sosyal güvence sağlamada en cömert davrandığı kesimdir. Bu hem sigortalının sağlığında Genel Sağlık Sigortası bakımından bakmakla yükümlü olduğu kişiler, hem de ölümü halinde hak sahibi olarak aylık bağlanacak kişiler bakımından geçerlidir. Nitekim 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda (m.1/10), sigortalının sağlığında bakmakla yükümlü olduğu ve sigortalıya bağlı olarak GSS kapsamında sayılan kişiler, zorunlu veya isteğe bağlı olarak kendi

sigortalılığı olmayan veya kendi çalışmasından dolayı gelir veya aylık bağlanmamış olan;

- a) Eşini,
- b) 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim halinde 20 yaşını, yükseköğrenim görmesi halinde 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan çocukları ile yaşına bakılmaksızın bu Kanuna göre malül olduğu tespit edilen evli olmayan çocuklarını,
- c) Geçiminin genel sağlık sigortalısı tarafından sağlandığı Kurumca belirlenen kriterlere göre tespit edilen ana ve babasını,

kapsamaktadır. 5510 sayılı Kanundan önceki dönemde bağımlı statüde sağlık sigortasından faydalanmak için kız çocukları için herhangi bir yaş sınırı öngörülmemişken, 5510 sayılı Kanun'da kız ve erkek çocukları arasındaki bu ayırım kaldırılarak GSS bakımından kız çocukları için de 25 yaş sınırı gelmiştir. Ancak, 5510 sayılı Kanun'un geçici 12. maddesi Kanunun yürürlük tarihi olan 1.10.2008 tarihi itibarıyla sigortalıların bakmakla yükümlü olunan kız çocukları için bir yaş sınırı öngörülmemiştir. Ancak uygulama konusunda tereddütler ortaya çıkınca 2011 yılında çıkarılan 6111 sayılı Kanuna bu tereddütleri giderecek açık düzenleme yapılmış ve GSS bakımından 1.10.2008 den önce doğan kız çocuklarının daha önce olduğu gibi evlenmedikleri ve çalışmadıkları müddetçe yaş sınırlaması olmaksızın bakmakla yükümlü olunan kişi olarak sağlık güvenceleri sağlanmıştır. Bu durumda 1.10.2008 den sonra doğan kız çocukları GSS bakımından 18 veya 25 yaşını doldurdıkları zaman bakmakla yükümlü olunan kişi statüsünü kaybedecekler ve gelir testine tabi tutulacaklardır.

5510 Sayılı Kanun, GSS ile ilgili düzenlemeden farklı olarak, sigortalının ölümü halinde aylık bağlanacak hak sahiplerini belirlerken kız çocukları için getirilen yaş sınırını kaldırmıştır. Nitekim sigortalının ölümü halinde aylık bağlanacak hak sahipleri (5510, m.34):

- a) Dul eşi
- b) Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmayan veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış çocuklardan;
 - 1) 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yükseköğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmamışlar,
 - 2) Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az % 60 oranında yitirip malül olduğu anlaşılanlar ve
 - 3) **Yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızları,**
- c) Asgari ücretin net tutarından daha az geliri olan anne ve babası, olarak belirtilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, çalışmayan, kendi çalışmasına bağlı geliri olmayan veya evli olmayan kız çocukları bu durumları devam ettiği müddetçe ölen sigortalının kız çocuğu olarak yetim aylığı almaya devam edecektir.

Kız çocuklarının anne babalarının ölümüne bağlı olarak aldıkları aylıklar:

- 1) Evlendikleri,
- 2) 5510 sayılı Kanun kapsamında bir işte çalışmaya başladıkları

zaman kesilecektir. Aylığın kesilmesine yol açan evlenme veya çalışma ilişkisi sona erdiği zaman tekrar aylık bağlanacaktır. Diğer çocuklar gibi kız çocukları da eğer hem anneleri hem de babaları sigortalı iken ölmüşler ise her ikisinden de ayrı ayrı aylık bağlanmasına hak kazanacaklardır.

Kız çocuklarının yaş sınırlaması olmaksızın anne-babaları üzerinden aylık alma hakkına sahip olmaları onların işgücüne katılma ve çalışma hayatına girme kararlarına doğrudan etkide bulunmaktadır. 2013 yılında 4/1-a kapsamındaki sigortalılar üzerinden ölüm aylığı alan çocukların yaş gruplarına göre dağılımını veren aşağıdaki Tablo 2 verileri bu durumu açık olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 2: 2013 yılında 4/1-a kapsamında Ölüm Aylığı Alan Çocukların Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş grupları	Kız çocuk	%	Erkek çocuk	%	Toplam
0 - 4	2.842	51,4	2.909	48,6	5.751
5 - 9	11.008		11.523		22.531
10 - 14	26.822		27.547		54.369
15 - 19	45.503		39.249		84.752
20 - 24	39.479	65,6	20.661	34,4	60.140
25 - 29	22.702	96,4	720	3,6	23.422
30 - 34	26.593	98,4	1.181	1,6	27.774
35 - 39	34.833	97,9	1.652	2,1	36.485
40 - 44	43.674	98,1	1.903	1,9	45.577
45 - 49	45.863	97,6	2.003	2,4	47.866
50 - 54	42.983	97,6	1.510	2,4	44.493
55 - 59	34.339	98,0	952	2,0	35.291
60 - 64	25.530	98,8	485	1,2	26.015
65 - 69	17.337	99,8	237	0,02	17.574
70 - 74	11.215	99,8	116	0,02	11.331
75 - 79	7.289	99,7	49	0,03	7.338
80 +	6.534	99	33	1,0	6.567
Toplam	444.546	77,78	112.730	20,22	557.276

Kaynak: SGK, İstatistik Yıllığı, 2013, www.sgk.gov.tr.

Türkiye’de toplam SGK’ye tâbi sigortalıların % 25’i kadın, % 75’i erkektir. Bu oranı kadınlar bakımından yükselten kadın sigortalıların % 40’oranının üzerinde olduğu memurlar yani 4/1-c kapsamındaki sigortalılardır. 4/1-a’lı sigortalılar bakımından sigortalıların % 20’si kadın 5 80’i erkektir. Ancak bütün sigortalılar bakımından gelir ve aylık alanlar dikkate alındığı zaman kadınların oranı % 41’e yükselmektedir. Bu oranı yükselten büyük ölçüde kız çocuklarıdır. Nitekim tablo verileri hak sahibi olarak aylık bağlanan kız ve erkek çocuklarının 18 yaşına kadar birbirine yakın sayılarda olduğunu,

ancak özellikle 25 yaşını geçtikten sonra aylık alan kız çocuklarının sayı ve oran olarak çok yüksek gerçekleştiğini göstermektedir.

Yaş ve eğitim faktörünün kız çocuklarının hak sahibi olma durumlarını nasıl etkilediğini Tablo 2 deki aylık alan kız ve erkek çocuklarının oransal dağılımını veren sütunlar incelendiği zaman çok açık olarak görmek mümkündür. 0-19 yaş arasında aylık alan kız çocuklarının oranı % 51,4, erkek çocuklarının oranı ise % 48,6 gibi çok yakın bir oranda gerçekleşirken, yüksek öğrenim gören erkek çocuklarına 25 yaşına kadar aylık bağlanma imkanı olmasına rağmen 20-24 yaş grubu arasında bu oranlar % 65,6 ve % 34,4 olarak gerçekleşmiştir. Eğitime bağlı olarak erkek çocuklara aylık bağlama imkanının kalktığı 25 yaşından sonra tablo tamamen değişmekte ve her yaş aralığında % 96-99 oranında kız çocukları yetim aylığı almaktadır (SGK, 2014)¹. 25 yaşını geçtiği halde erkek çocuğu olarak aylık alanlar % 60 ve daha fazla engellilik durumuna göre aylık alan çocuklardır. Yine tablo 2 verileri incelendiği zaman işgücüne katılma imkânı yüksek olan 25-55 yaş grubunda bulunan ve anne babasından gelir ve aylık almakta olan kız çocuklarının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Türk sosyal güvenlik sisteminde kadınların ve özellikle kız çocuklarının işgücüne katılma ve çalışma hayatına girmelerine yönelik ikinci önemli etki, sosyal sigorta hukukumuzun birden fazla gelir ve aylık bağlamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden önce kadınların ölen eşlerinden dul eş aylığı alırken, aynı zamanda anne-babalarından da kız çocuğu olarak yetim aylığı alma imkânına sahipti. Hatta birden fazla evlilik yapan ve eşleri farklı sosyal sigorta rejimine tabi olan kadınlar, farklı sosyal sigorta rejimine tabi eşlerinin ölümü halinde her iki eşinden de dul eş aylığı alabiliyordu (Tozan, 2014). 5510 sayılı Kanun bu durumu sonlandırmış ve “*Hem eşinden, hem de ana ve/veya babasından ölüm aylığına hak kazananlara, tercihine göre eşinden ya da ana ve/veya babasından bağlanacak aylığı bağlanır*” hükmünü getirmiştir (5510, m.54/1-5). Ancak, sosyal güvenlik düzenlemeleri geriye yönelik olarak sonuç doğurmadığından, 5510 sayılı Kanun’dan önceki mevzuat hükümlerine tâbi olanlar için hem ölen eşinden dul aylığı, hem de anne-babadan ölüm yetim aylığı alma imkânı devam etmektedir.

Kız çocuklarının çalışmaya başlamaları halinde anne-babalarından aldıkları yetim aylığının kesilecek olması veya evlenmeleri halinde eşlerinden aldıkları dul aylığının kesilecek olması, diğer şartlarla birlikte kız çocuklarının ve kadınların çalışma hayatına girmelerini engelleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle yüksek dul ve yetim aylığı bağlayan Emekli Sandığına mensup olanlar için bu faktörün belirleyici etkisi daha fazladır. Şüphesiz, kız çocuklarının çalışma ve evlilik kararlarını etkileyen diğer faktörler de vardır. Ancak bu çalışma diğer faktörler yanında sadece yetim aylığının kız çocuklarının işgücüne katılma ve çalışma kararlarına etkisini araştırmaya yöneliktir.

¹Sosyal Güvenlik Kurumu istatistiklerinden hazırlanan bu tablonun ilk satırları, yaş aralıkları bakımından 5510 sayılı Kanundaki düzenlemeye uygun şekilde hak sahipliğini belirleyen 0-18 yaş, 19-25 aralıkları için düzenlenmiş olsaydı çok daha amaca uygun bir yorumlama yapmak mümkün olacaktı. Ancak bu şekli ile de ortaya çıkan veriler kız çocuklarına yönelik pozitif ayrımcılığı ortaya koymaktadır.

METODOLOJİ

Bu çalışmada hedef kitle olarak anne-babasının ölümüne bağlı olarak, hak sahibi statüsünde aylık alan kız çocuklarının işgücüne katılma ve istihdam ilişkileri alınmıştır. Bu çerçevede, SGK'nin yıllık istatistikleri ekseninde çalışanların statülerine ve cinsiyetlerine göre ölüm aylığı alanlarla ilgili istatistikî veriler, ölüm aylığı alan çocukların cinsiyet ve yaşa göre dağılımından hareketle de kız çocuklarına yönelik etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden «örnek olay/ durum çalışması» [case study] yöntemi temel alınmış; veri toplama tekniği olarak ise; «görüşme» tekniği kullanılmıştır. Ayrıca görüşmede sorulan sorular «yarı yapılandırılmış sorular» olup; kendileriyle görüşülen şahısların kimlik bilgileri de gizli tutulmuştur. Örneklemin seçiminde ölüm aylığı bağlanma statüsü, aylık alanların medenî hâli, eğitim–yaş durumları, barınma gibi kriterler dikkate alınmıştır. Yapılan görüşmeler ortalama 25-30 dakika sürmüştür.

Görüşme (1)

P.A. (64) – İlkokul mezunu

11 yıldan beri ölen eşinden 1.000 TL dul eş aylığı ve ölen babasından 3 ayda bir (memur) 3.700 TL yetim aylığı alıyor. Aylık geliri toplam 2.233 TL olup, 600 TL aylık kira gideri var.

Uygun bir işiniz olsa ve alacağınız ücret de şu an size ödenen aylık kadar olsa çalışır mısınız?

“Bu yaştan sonra herhalde çalışmazdım. Daha genç bir yaşta da olsam çalışmazdım.

Çünkü yetiyor aldığım maaş. Ama şunu da söyleyeyim; böyle bebek hırkaları, yelekler, şallar örüyorum yani. Ama evde yapıyorum onları!”

Peki, aldığımız maaş yetmediği için mi hırka/yelek vb. şeyler yapıyorsunuz?

“Yetiyor aslında da keyif için yapıyorum. Sonuçta çocuk okutmuyorum, içkim yok, sigaram yok.. Yetiyor yani! Devamlı değil; yani arada sırada yapıyorum.

Eşim vefat etmeden önce çok yapıyordum. İhtiyacımız vardı çok o zamanlarda...”

Sadece eşinizden aldığımız maaş olsa çalışır mıydınız?

“Çalışırdım! Bir yerde yetmezdi çünkü. Bin lira nereye yetecek ki?”

Görüşme (2)

M.M. (62) – İlkokul mezunu

2008'den itibaren 1.100 TL babasından aylık almaktadır. 450 TL de kardeşi kendisine ait evinin kirasını vermektedir. Onunla -doğalgaz, elektrik vb.- faturalarını ödüyor. Kendisine ait bir evde yaşamaktadır.

Uygun bir işiniz olsa ve alacağınız ücret de şu an size ödenen aylık kadar olsa çalışır mısınız?

“Bugüne kadar hiç çalışmadım, babam istemedi gerek de görmedi! Maaşım olduğu için çalışmam zaten! Ama maaşım olmasaydı belki temizliğe gitmek zorunda kalabilirdim; belki akrabalarımızın zeytinliği var onlara yardım ederdim, olmasaydı. Aslında çalışmadığım için insanlarla iletişimim zayıf kaldı. Bu yüzden dışarıda çalışmak iyi olabilirdi...”

Aldığınız maaş ile hayatınızı rahat bir şekilde sürdürebiliyor musunuz?

“Kıtı kıtına yetiyor. Bütçe hep açık yani!”

Görüşme (3)

N.A. (46) – İlkokul mezunu

2009 yılından beri aylık almaktadır (babasından almış olduğu 1.000 TL.’yi biraz geçen bir aylık). Kendisine ait bir evde yaşamaktadır.

Uygun bir işiniz olsa ve alacağınız ücret de şu an size ödenen aylık kadar olsa çalışır mısınız?

“Çalışmazdım kardeşim!

Bana ailemden gelen baskılar oldu. Çalışmam hoş karşılanmazdı da!”

Aldığınız maaş ile hayatınızı rahat bir şekilde sürdürebiliyor musunuz?

“Yok yahu!”

Görüşme (4)

B.P. (48) – Ortaokul mezunu

2011 yılından beri annesinden aldığı 780 TL maaşı var. Başka bir geliri bulunmamaktadır. Evde kızıyla birlikte yaşamaktadır. Evi de babasından kaldığı için kira ödemiyor. Kızının okul masrafları olduğu için zorlanmaktadır.

Uygun bir işiniz olsa ve alacağınız ücret de şu an size ödenen aylık kadar olsa çalışır mısınız?

“İş yok ki buralarda! Çok zor... Şu anda zaten ihtiyaç duymuyorum da aramıyorum iş. Aldığım maaşla zor da olsa geçiniyoruz. Ama kızım üniversiteye gidince ihtiyaç duyabilirim, bilmiyorum yani! Ama bu maaşım olmasaydı yüzde yüz çalışırdım. Ya bebek bakardım ya da bulaşık yıkardım ne biliyim.”

Ne kadar bir gelirin olsaydı rahat bir yaşam sürerdin?

“1.500 olsa en azından çok iyi olurdu, bir daha hiç gerek kalmazdı çalışmama!”

“Çünkü okul şeyleri var, yetmiyor yani...”

Görüşme (5)

C.Y. (34) – İlkokul mezunu

3 yıldır babasından maaş almaktadır (SSK). Evi kiradır (275 TL).

Babanızdan aldığınız maaş olmasa çalışır mıydınız?

“Maaşım olmasaydı mecbur kalırdım. Ne yapayım; çocuğumun eğitimi için onun eğitim masraflarını karşılayabilmek için çalışırdım. Ama ne iş yapardım bilemiyorum.

Babam ölene kadar bağa bahçeye çalışmaya onunla gittim; bazen de temizliğe. Herhalde yine öyle yapardım ya da temizliğe giderdim!”

Uygun bir iş olsa ve alacağınız ücret de şu an size ödenen aylık kadar olsa çalışır mısınız?

“Çalışmazdım o zaman. Çocuğum var; zorunlu olmadıkça bir yere bırakmak istemem!”

Aldığınız maaş ile hayatınızı rahat bir şekilde sürdürebiliyor musunuz?

“Bu maaşla rahat bir şekilde nasıl geçineyim? Ancak temel ihtiyaçlarımı ve çocuğumun okul masraflarını annemin yardımıyla karşılıyorum. Tabi bir de sağlık sorunum var benim; en azından sağlık sigortamın olması çok yardımcı oluyor bana. Olmasaydı ne yapardım bilmiyorum!”

Görüşme (6)

C.Y. (35) – Üniversite mezunu

Yaklaşık 1,5 senedir babasından maaş almaktadır (SSK). Kirada oturuyor (450 TL).

Babanızdan aldığınız maaş olmasa çalışır mıydınız?

“1,5 sene önce 2,5 ay ücretli öğretmenlik yaptım. Biraz birikim yaptım. Şimdi KPSS'ye hazırlanıyorum. Ücretli öğretmenlikte maaşım epey düşüktü. KPSS'ye hazırlanıp atanmaya çalışacağım. Aldığım bu maaş olmasaydı o zaman yine çalışmaya devam edecektim. ama KPSS'ye hazırlanamazdım...”

Uygun bir iş olsa ve alacağınız ücret de şu an size ödenen aylık kadar olsa çalışır mısınız?

“Hayır çalışmazdım. Öğretmenlik okudum; onun karşılığı değil bu maaş. Ben sadece eğitimim için faydalanıyorum. Olmasaydı dediğim gibi mecbur bir iş bulup çalışacaktım.

Eğer KPSS ile atanmanız mümkün olmazsa ne yapacaksınız?

“Ücretli öğretmenliğe dönmek istemiyorum tekrar. Ama ne yapayım? Mecbur kalırsam döneceğim.

O zaman yaz aylarında sözleşmem devam etmediği için maaşla geçinirim.”

Aldığınız maaş ile hayatınızı rahat bir şekilde sürdürebiliyor musunuz?

“KPSS eğitimi ve kira için masraflarım var. Fatura ve eğitim nedeniyle elimde maaştan bir şey kalmıyor. Biriktirdiğim parayı kullanıyorum. Bir de kardeşim çalışıyor;

biraz o yardımcı oluyor bana!..”

SONUÇ

Kendileriyle derinlemesine görüşme yapılan kadınların sayıları görece az olmakla birlikte, «genel duruma işaret eder» nitelikte özellikler taşıdıkları görülmektedir. Önceki bölümde vurgulandığı üzere, «ebeveynine ait ölüm aylığı gelirine sahip olanlarla sosyal yardımlardan faydalananlar»ın çalışmayı tercih etme konusunda belirgin şekilde *isteksiz* olmaları ya da *kayıt-dışı çalışmaya eğilim gösterme* hâlleri, bu çalışmada da çok açık olarak gözlemlenmiştir. Ayrıca bu durum, Ulusal İstihdam Stratejisi’nde yer alan “İstihdam Stratejisinin Dayandığı Politikalar” kısmında belirtilen tespitlere de uygun düşmektedir.

Ölüm aylığı alan kız çocukların, konut sahibi olup olmama durumlarına bakıldığında, kirada oturanların yaşam kalitesinin ve gelir güvencesinin görece daha düşük bir seviyede seyrettikleri; bu durumun tersi olarak da kendi konutlarında oturanların çalışma konusunda *daha isteksiz* oldukları ve *kısmen* daha rahat bir yaşam sürdürdükleri ileri sürülebilir. Bununla birlikte hem eşlerinden hem de ebeveynlerine ait ölüm aylığı alanların *görece daha rahat* bir yaşam sürdürdükleri ifade edilebilir.

Kendileriyle görüşülen kadınların bir bölümü, bu çalışmanın başlangıç varsayımları arasında bulunmayan çok dikkat çekici bir hususa vurgu yaptıkları görülmüştür. Dul ve yetim aylığı aldığı için çalışmayan kadınların, çalışma hayatından uzak kalmalarının sosyal hayata dair «iletişimi zayıflatabileceği»ne de vurgu yapmışlardır. Gelir faktörünün ötesinde bu “iletişimi” kurmak için çalışma eğilimlerinin olacağını belirtmişlerdir.

Ayrıca düzenli olarak aylık alanların çalışma tercihleri konusunda önde gelen belirleyici faktörlerin birini de gelir dışında konut ve *diğer gelir imkânlarına sahip olma* durumları oluşturmuştur. Bir şekilde kira ödemeyen ve ailesinden sınırlı da olsa destek alanlar, düşük yetim aylıklarına rağmen, çalışma hayatına girmek istememektedirler.

Başlangıç kısmında belirtildiği gibi kadınların yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyen sosyal güvenceli bir işte çalışma ihtiyacının, dul ve yetim aylığı dolayısıyla ötelenmesi, hem maddi şartlar ve refah seviyesi hem de toplumsal hayata katılım ve psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanamaması bakımından daha düşük bir hayat standardını beraberinde getirmektedir. Aylık kesilmesin düşüncesiyle düşük gelirle ve sosyal açıdan kısmen izole edilmiş bir ortamda hayatlarını sürdürmek durumunda kalmaktadırlar. Buna bir de, bu araştırmanın konusu olmamakla birlikte, evlenmekten uzak durma veya vazgeçme durumu eklenince ortaya çıkan durum, sosyal güvenlik sisteminin kadına yönelik *pozitif ayrımcılığa* varan sosyal güvence sağlama amacı ile çelişmektedir.

Bütün bunların ötesinde, sosyal güvenlik sistemi içinde esasen insanları çalışmadan alıkoyan düzenlemeleri savunmak mümkün değildir. Bu sosyal

güvenlik sisteminin var oluş amaçlarına aykırı, arzu edilmeyen ve devami savunulamayan bir sonuçtur.

KAYNAKÇA

- Alper, Yusuf (2014) “ Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Türk Sosyal Sigortalar Hukuku”, 6. Baskı, Dora Yayınevi,
- Argüden, Yılmaz (2000) “Yaşam Kalitesi”, Dünya Gazetesi, 31.12.2000.
- Aslantepe, Gülay (2012) “Kadın İstihdamının Artırılması ve ILO Sözleşmeleri”, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi, ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz, 1.b, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- Buğra Ayşe ve Yalçın Özkan (2014) “Türkiye’nin Ekonomik Kalkınma Sürecinde Modernleşme, Dinî Muhafazakârlık ve Kadın İstihdamı”, Akdeniz’de Kadın İstihdamının Seyri, 1.b, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çakır, Özlem (2007) “İşini Kaybetme Kaygısı: İş Güvencesizliği”, Çalışma ve Toplum, Sayı: 12, ss: 117-40.
- Ertürk, Şükran (2008) Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği, 1.b., Belediye-İş Yayınları, Ankara.
- Fırat, Reha (2005) “Yaşam Kalitesi mi, Yaşam Standardı mı?”, Köprü Dergisi, Sayı: 90, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=679> (erişim tarihi: 03.03.2015).
- ILO (2014) Global Employment Trends 2014: Risk of a jobless recovery?, Geneva.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008) Kadın ve Ekonomi Politika Dokümanı, Ankara.
- Koray, Meryem (2003) Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri, 1. b., Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları, İzmir.
- Koray, Meryem (2012) Sosyal Politika, 4.b., İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Kurt, Şenol (2006) “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 51. Kitap, ss: 357-79.
- Moghadam, Valentine (1999) “Gender and Globalization”, Journal of World System, Resarch, Vol.5, No.2, Summer.
- Numbeo (2015a) “Quality of Life”, <http://www.numbeo.com/quality-of-life/> (erişim tarihi: 04.03.2015).
- Numbeo (2015b) “Quality of Life”, http://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (erişim tarihi: 04.03.2015).

- Numbeo (2015c) “Quality of Life”, http://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_current.jsp (erişim tarihi: 04.03.2015).
- OECD (2014) Employment Outlook, OECD Publishing.
- Önder, Nurcan (2013) “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü”, Çalışma Dünyası Dergisi, C.1, S.1, Ankara.
- Özkalp, Enver ve Kırel, Çiğdem (2001) Örgütsel Davranış, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No: 149, Eskişehir.
- Sapancalı, Faruk (2009) Toplumsal Açından Yaşam Kalitesi, İzmir: Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım.
- SGK (2014) <http://www.sgk.gov.tr/istatistikler> (erişim tarihi: 10.03.2015).
- Temiz, Hasan Ejder (2004) Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri, 1.b., Genel-İş Matbaası, İzmir.
- Tokol, Aysen (1999) “Dünyada Kadın İşgücü”, Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri, TİSK I-II, Aralık, Ankara.
- Tozan, Celal (2014) “ Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası Uyarınca Birden Çok Dosyadan Gelir/Aylık Alma Hakkının Doğması”, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.
- TÜİK (2015) “İşgücü İstatistikleri”, Aralık-2014, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007# (erişim tarihi: 17.03.2015).
- Ulusal ve Uluslararası Bildiriler
- Wikipedia (2015) “Ülkelere göre yaşam kalitesi sıralaması”, http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9C%lkelere_g%C3%B6re_ya%C5%9Fam_kalitesi_s%C4%B1ralamas%C4%B1 (erişim tarihi: 04.03.2015).
- Yazıcı, Berna (2014) “Sosyal Politikanın Cinsiyeti”, Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.